

Lucij | O PREVIDNOSTI¹
Anej SENEKA (Zakaj dobre ljudi doletijo nesreče,
čprav obstaja Previdnost)

Prevod Dragica FABJAN

Vprašal si me, Lucilij, kako to, da se dobrim ljudem pripeti toliko hudega, če pa svetu vlada Previdnost. O tem bi bilo primerneje govoriti v posebni razpravi, kjer bi skušal dokazati, da ves svet vodi božja Previdnost in da Bog bdi nad nami. Tebi pa je ljubše, če iz celote iztrgam le delček in ovržem en sam ugovor, ne da bi se dotaknil spornega vprašanja. Zato bom zagovarjal ravnanje bogov, kar ni tako težko.

Zdajle bi bilo odveč dokazovati, da to mogočno stvarstvo nima nekega varuha in da se zvezde na nebu ne zbirajo in se zopet razkropijo zaradi neke slučajne sile, da stvari, ki jih žene naključje, pogosto izgubijo svoj red in se hitro zaletijo. Ta svet pa se po nekem večnem zakonu giblje brez prestanka in nosi s seboj toliko stvari na zemlji in na morju, toliko blešččih luči na nebu, ki sijejo v natančnem redu. Snov, ki se na slepo giblje sem in tja, ne pozna takšne urejenosti. Vse tisto, kar se je združilo zgolj sučajno, ni takšna umetnina, da bi ta tako težka zemeljska gmota stala negibna in opazovala gibanje neba, kako hiti okrog nje, da bi morja preplavila doline in zmeščala zemljo, ne da bi čutila narasle vode rek, in da bi iz najmanjših semen vzkliše ogromne rastline. Celo tisto, kar je videti kot negotova zmeda, s tem mislim na deževje in oblake, udarce strele in požare, ki izbruhnejo na razbitih vrhovih gora, potrese in druge pojave, ki jih nemiren del v snovi spodbudi h gibanju okrog Zemlje, vse to se ne dogaja brez razloga, četudi nastane iznenada. Svoj vzrok ima, podobno kot drugi pojavi, ki se zdijo nenavadni, ker jih vidimo na neobičajnih krajih. Take so tople vode sredi morja ali pa prostrana nova otočja, ki se dvignejo izpod širnega morja. Če bo kdo gledal, kako obala ostane gola, ko se morje umakne, in kako je v kratkem času spet pokrita, bo pomislil, da se najprej zaradi nekega nevidnega gibanja valovi skrčijo in se umaknejo v notranjost, nato pa zopet izbruhnejo in se v velikem zamahu vračajo v svojo prvotno lego. V resnici pa naraščajo postopoma ter v skladu z uro in dnem postajajo večji in manjši, kakor jih privlači luna, ki povzroči valovanje morja. Ampak o tem kdaj drugič, še zlasti ker ti ne dvomiš o Previdnosti, ampak se nad njo pritožuješ.

¹ Prevod po: *L. Annaei Senecae Dialogorum libri duodecim*, recognovit brevique adnotatione critica instruxit L. D. Reynolds, Oxonii 1977 /1/, Scriptorum classicorum bibliotheca Oxoniensis.

Správil te bom z bogovi, ki so najboljši izmed najboljših. Narava namreč ne dopušča, da bi dobro kdaj škodovalo dobrim; med dobrimi ljudmi in bogovi obstaja prijateljstvo, ki ga prinaša krepost.

Sem rekel prijateljstvo? Nasprotno, celo sorodstvo in podobnost, ker se dober človek loči od Boga samo po času. Njegov učenec je in posnemovalec, pravi potomec imenitnega očeta, ki ni blag, kadar terja kreposti in ga, kot strogi očetje, trdo vzgaja. Ko boš torej videl, da dobri ljudje, ki jih imajo bogovi radi, trpijo, garajo in imajo pred seboj pot, polno težav, slabi ljudje pa se zabavajo in se utapljujejo v užitkih, pomisli, da nas pri otrokih razveseli skromnost, pri sužnjih pa drznost. Zato otroke brzdamo s strožjo vzgojo, neupogljivost sužnjev pa še spodbujamo. Na enak način moraš razumeti Boga. Dobrega človeka ne razvaja, preizkuša ga, utrjuje in ga oblikuje zase.

»Zakaj se dobrim ljudem zgodi toliko slabega?« sprašuješ. Dobremu človeku se ne more zgoditi nič slabega; nasprotja so nezdružljiva.

Kakor brezštevne reke, obilno deževje in nešteti zdravilni vrelci ne spremenijo okusa morja, še ublažijo ga ne, tako pogumnega človeka ne omajajo nesreče, ki pritiskajo nanj. Ostane v ravotežju in karkoli se zgodi, vsemu je kos, kajti močnejši je od vseh zunanjih stvari. Nočem reči, da je zanje neobčutljiv, ampak kot zmagovalec gre preko njih. Nasploh se mirno in tiho zoperstavi vsemu, kar ga doleti. Vse nesreče ima za preizkušnje. Kdo, ki velja za moža in dela le, kar je prav in častno, pa si ne želi poštenega napora in je pripravljen na dolžnosti, ki jih spremlja nevarnost? Ali ni za marljivega človeka brezdolžna kazen? Saj vidimo, da se atleti, ki jim je najpomembnejša skrb za močno telo, spopadajo le z najmočnejšimi in terjajo od tistih, ki jih pripravljajo na boj, naj proti njim uporabijo vso svojo moč. Dovolijo, da se jih pretepa in muči in če ne najdejo enega pravega tekmeča, se hkrati spopadejo z več nasprotniki. Hrabrost brez nasprotnika oslabi; šele tedaj vidimo, kolikšna in kako mogočna je, ko z vztrajnostjo pokaže, kaj vse zmore.

Bodi prepričan, da morajo dobri ljudje ravnati enako. Ne smejo se bati stisk in težav ter se pritoževati nad usodo. Karkoli se zgodi, naj imajo za dobro in obrnejo v dobro. Ni pomembno, kaj trpiš, ampak kako.

Ne vidiš, kako očetje izkazujejo svojo ljubezen na en način, matere pa zopet na drug? Očetje navsezgodaj zbudijo otroke, da bi začeli z učenjem, celo med počitnicami jih ne pustijo brez dela. Utrudijo jih do znoja in včasih celo do solz. Matere pa jih hočejo varovati v naročju, držati v senci, da nikoli ne bi bili žalostni, da nikoli ne bi jokali, nikoli trpeli.

Bog z dobrimi ljudmi ravna kakor oče; njegova ljubezen do njih je ljubezen moža, ko pravi: »Naj trpijo od naporov, bolečin in izgub, da bodo postali resnično močni.« Kadar je telo sito, od lenobe postane šibko in ne le od napora, ampak zaradi gibanja in že od lastne teže omaga.

Sreča, ki še ni utrpela škode, ne prenese enega samega udarca. Kdor pa se je neprestano bojeval s svojimi tegobami, ga je trpljenje utrdilo in se ne ukloni nobeni nesreči. Če je padel, se bojuje na kolenih.

Se čudiš, da ta Bog, ki nadvse ljubi dobre ter hoče, da bi postali najboljši in najodličnejši, njim namenja usodo, s katero se bodo borili? Jaz pa se ne čudim, če si bogovi kdaj zaželijo videti, kako se veliki možje spopadejo s kako nesrečo. Tudi mi včasih uživamo, če odločen mlad bojevnik s kopjem prestreže divjo zver, ki je planila nanj, če neustrašno prenese napad leva. Kolikor bolj ugleden je bojevnik, toliko bolj je prizor prijeten. Vendar pa to niso stvari, ki bi mogle pritegniti pozornost bogov, saj so otročje razvedrilo neresnih ljudi.

Glej, to je prizor, vreden, da se nanj ozre Bog, ki pozorno opazuje svoje delo! Glej, to sta nasprotnika, vredna Boga: pogumen mož v boju z zlo usodo, še posebej, če jo je izzval. Ne vem, kaj bi lahko Jupiter videl lepšega na Zemlji, če bi hotel obrniti pozornost sem, kot je pogled na Katona,² ki pokončno stoji sredi ruševin države kljub temu, da je bila njegova stran poražena že več kot samo enkrat. Pravi: »Čeprav je vse pod oblastjo enega samega človeka, čeprav Cezarjeve legije stražijo kopno in ladjeve, čeprav Cezarjevi vojaki oblegajo mestna vrata, ima Kato izhod; z eno roko bo utrl svobodi široko pot. Ta meč, čist in brez krivde celo v državljanski vojni, bo naposled storil dobro in imenitno delo: Katonu bo dal svobodo, ki je ni mogel dati domovini. Duša moja, začni delo, na katerega misliš že dolgo: iztrgaj se iz človeških spon! Petrej in Juba³ sta se že spopadla in ležita mrtva. Pokončala ju je roka drugega. Njun dogovor z Usodo je bil pogumen in odličen, a za moj ugled se to ne spodobi. Za Katona je sramota kogarkoli prositi tako za smrt kot za življenje.«

Prepričan sem, da so bogovi gledali z velikim veseljem, medtem ko je ta mož, ki je tako neusmiljeno kaznoval samega sebe, mislil na tujo rešitev⁴ in poskrbel, da so drugi zbežali, ko se je še poslednjo noč posvečal svojim načrtom, ko si je zasadil meč v svete prsi, ko je raztrosil svoje drobce ter z roko izdrl dušo, ki je bila sveta in preveč plemenita, da bi jo oskrnil meč. Verjetno je bila zato rana premalo zanesljiva in pogubna; bogovom ni bilo dovolj videti Katona le enkrat. Njegovo junaštvo so zadržali in ga

² Kato Utičan (*M. Porcius Cato Uticensis*), prepričan stoik, predan idealom republike. Bil je glavni nasprotnik 1. triumvirata. Ob začetku državljanske vojne se je, obupan nad Rimom, umaknil iz političnega življenja. Ko je izvedel za Cezarjevo zmago pri Tapsu l. 46 pr. Kr., je napravil samomor.

³ Pristaša republike, ki sta po Cezarjevi zmagi sklenila umreti v boju drug z drugim.

⁴ Kato ni sodeloval v državljanski vojni, ampak se je umaknil najprej na Sicilijo, zatem pa v Afriko. Po Cezarjevi zmagi se je vsa Afrika, razen Utike, predala. Kato je spravljal prijatelje na varno in prebil noč ob branju Platonovega *Fajdona*, zatem pa napravil samomor. Plutarh piše (*Cato 70*), da si je zopet odprl rano, ki jo je zdravnik že povezal.

poklicali še enkrat, da bi se izkazal v še težji vlogi. Da sežeš po smrti, ni potrebno toliko poguma, kot če to storiš še enkrat. Kako ne bi bogovi z veseljem gledali svojega učenca, ki se je rešil s tako slavno in nepozabno smrtjo? Smrt blagoslovi tiste, katerih konec hvalijo celo tisti, ki se bojijo.

V nadaljevanju bom skušal dokazati, da ni slabo tisto, kar je videti slabo. Najprej bom rekel tole: stvari, ki jim praviš težave in nesreče ter hočeš, da bi jih ne bilo, se dogajajo najprej v dobro tistih, ki jih doletijo, naposled pa v dobro vseh, za katere bogove skrbi bolj kot za vsakega posebej. Zopet trdim, da si dobri ljudje celo želijo teh stvari, če pa jih sprejemajo z nejevoljo, si nesrečo zaslužijo. Naj dodam, da se vse to dogaja kot Usoda in da doleti dobre ljudi po istem zakonu, po katerem so postali dobri.

Zdaj te bom skušal prepričati, da nikoli ne boš pomiloval dobrega človeka. Lahko ga imaš za nesrečnega, a on sploh ne more biti nesrečen.

Zdi se, da je od vseh trditev, ki sem jih navedel, najtežja tista, ki sem jo povedal najprej: da se vse tisto, česar nas je groza in pred čimer trepetamo, zgodi v dobro tistih, ki jih to doleti. Rekel boš: »Mar je v njihovo dobro, da so vrženi v izgnanstvo, da trpijo pomanjkanje, izgubijo moža, ženo ali otroke, so osramočeni v javnosti ali izgubijo zdravje?« Če se čудиš, da je kaj takega sploh lahko za koga dobro, boš presenečen, da se včasih lahko koga ozdravi z rezanjem in žganjem in celo z lakoto in žejo. Če pomisliš, da nekaterim, zato da bi jih ozdravili, pilijo kosti ali jih odstranijo, da jim potegnejo ven žile ali odrežejo ude, ki jih ni mogoče obdržati brez škode za celo telo, potem boš tudi dopustil, da ti dokažem, da težave včasih prinašajo nekaj dobrega tistim, ki jih doletijo. Res, prav tako, kot ljudje včasih hvalijo in si česa želijo, potem pa jim je v škodo ravno to, kar jih je razveseljevalo. Temu podobno je prenašanje ali pijančevanje ter druge razvade, ki ubijajo s tem, ko vzbujajo užitek.

Med mnogimi imenitnimi izreki mojega prijatelja Demetrija⁵ je tudi tale, ki sem ga ravnokar slišal. Še vedno mi odzvanja v ušesih: »Nihče se mi ne zdi bolj nesrečen od tistega, ki se mu še nikoli ni zgodilo kaj slabega.« Takemu ni bila dana priložnost, da bi preizkusil samega sebe. Čeprav se mu je vse izteklo tako, kot je prosil, še celo preden je prosil, so bogovi o njem vseeno presodili slabo. Ni se jim zdel vreden, da bi kdaj dosegel zmago nad Usodo, ki beži pred strahopetci, kot bi hotela reči: »Da bi tega izbrala za nasprotnika? Saj bo takoj odvrigel orožje. Proti njemu je vsa moja moč neuporabna; že lahna grožnja ga bo pognala v beg. Še pogleda name ne prenese. Naj se raje ozrem okrog za kom drugim, s katerim se bom lahko sprijela. Sram me je bojevati se s človekom, ki je pripravljen na poraz.«

Gladiatorju se zdi sramotno boriti se s šibkejšim in ve, da je zmaga brez nevarnosti nečastna zmaga. Enako ravna Usoda: za boj išče

⁵ *Demetrius*, kiniški filozof, ki je učil v Rimu za časa cesarja Kaligule.

najpogumnejše, mimo nekaterih pa gre s prezirom. Loti se kljubovalnih in neupogljivih, proti katerim uporabi vso svojo moč: Mucija preizkuša z ognjem, Fabricija z revščino, Rutilija s pregnanstvom, Regula z mučenjem, Sokrata s strupom, Katona s smrtjo.⁶ Nesreča išče samo velike zglede.

Ali je Mucij⁷ nesrečen, ker je potisnil desnico v sovražnikov ogenj in od samega sebe zahteval kazen za svojo napako? Ker z ožgano roko preganja kralja, ki ga ni mogel pregnati z oboroženo? Povej mi, bi bil srečnejši, če bi si grel desnico na prsih ljubice?

Ali je Fabricij⁸ nesrečen, ker je obdeloval zemljo na svojem posestvu, kadar se ni posvečal državnim poslom? Ker se ne vojskuje le s Pirom, ampak tudi z bogastvom? Ker ob ognjišču večerja korenine in zeli, ki jih je sam, zdaj starec in nekdanji veliki zmagovalec, izpulil, ko je plel njivo? Misliš, da bi bil srečnejši, če bi si napolnil želodec z ribami daljnih morij in s pticami tujih dežel, če bi s školjkami vzhodnega in zahodnega morja prisilil k bruhanju svoj razboleli želodec? Če bi naložil velik kup sadja okrog prvovrstne divjačine, zaradi katere je umrlo mnogo lovcev, da so jo ujeli?

Ali je Rutilij⁹ nesrečen, ker se bodo tisti, ki so ga obsodili, morali na večne čase zagovarjati? Ker je mirneje prenesel, da je država ostala brez njega, kot da bi bilo njemu prihranjeno izgnanstvo? Ker je edini diktatorju Suli¹⁰ kaj odrekel? Ko so ga odpoklicali iz pregnanstva, se ni več vrnil, ampak je pobegnul daleč proč. Rekel je: »Naj vidijo tisti, ki jih je v Rimu ujela tvoja sreča! Naj si ogledajo potoke krvi na forumu, glave senatorjev nad Servilijevim jezerom (to je jama za žrtve Sulovih proskripcij), tolpe morilcev, ki se klatijo vsepovsod po mestu, in na tisoče rimskih državljanov, ki so jih pobili na enem mestu, potem ko so jim obljubili zaščito, še več, prav zato, da bi jih zaščitili. Naj gledajo to tisti, ki ne morejo iti v izgnanstvo!

Ali je Sula srečen, ker mu z mečem utirajo pot, kadar gre na forum? Ker dopusti, da mu kažejo glave nekdanjih konzulov in da mu kvestor iz javne blagajne odšteva denar za njegove umore? Vse to so dejanja moža, ki je predlagal Kornelijev zakon!¹¹

⁶ Imena so zgledi največjih rimskih vrlin.

⁷ *C. Mucius Scaevola*, junak iz časa rimskih vojn z Etruščani. Ko je Porsena, kralj v Kluziju, oblegal Rim, se je Scevola pritihotapil v nasprotnikov tabor, da bi kralja ubil. Ko so ga ujeli in mu grozili, da ga bodo sežgali, je prezirljivo porinil desnico v ogenj.

⁸ *C. Luscinus Fabricius*, znameniti vojskovodja v vojni proti Piru. Zavrnil je Pirovega zdravnika, ki je prišel v njegov tabor in se ponudil, da Pira zastrupi. Občudovali so ga zaradi njegovih visokih moralnih načel in nepodkupljivosti.

⁹ *P. Rutilius Rufus*, rimski državnik, ki so ga l. 92 pr. Kr. poslali v izgnanstvo, ker je obsojal oderuštvo zaradi visokih davkov.

¹⁰ *L. Cornelius Sulla*, vojskovodja in vodja optimatov proti Marijevim popularom v državljanski vojni; po zmagi si je nadel vzdevek »Felix« in se s proskripcijami okrutno maščeval nad nasprotniki.

¹¹ *Lex Cornelia de sicariis et veneficis*, ki je terjal ostro kazen za umor; bil je sprejet ravno za časa Sule, kar daje Senekovi opazki posmehljiv ton.

Pojdimo k Regulu!¹² Mu je mar Usoda storila krivico, ker ga je napravila za zgled vdanosti in dokaz vztrajnosti? Preboden je z žebli in kamorkoli nasloni izčrpano telo, leže na rano in odprtih oči neprestano bedi. Kolikor več bo trpljenja, toliko večja bo slava. Bi rad vedel, da mu niti malo ni žal, da je svojemu pogumu postavil tako visoko ceno? Ozdravi ga in zopet pošlji v senat; njegove besede bodo enake. Se ti zdi bolj srečen Mecenat,¹³ ki je trpel ljubezenske muke, žalosten, ker ga je njegova sitna žena vsak dan zavračala, tako da ni mogel zaspati drugače kot ob blagi glasbi, ki je odmevala iz daljave? Čeprav se je tolažil z vinom in se skušal razvedriti ob žuborenju vode ter pregnati skrbi s tisočnimi užitki, je na blazini iz puha bedel ravno tako kakor Regul na križu. Toda Regul se tolaži s tem, da prenaša muke za nekaj častnega in ima pred očmi razlog, zaradi katerega trpi, bolj kot trpljenje samo. Mecenat pa je že ves medel od samih užitkov in bolan od preveč dobrega. Bolj ga muči razlog, zaradi katerega trpi, kot pa to, kar prenaša.

Človeškega rodu se napake še niso toliko polastile, da bi dvomili o tem, ali bi se ljudje raje hoteli roditi kot Regul ali kot Mecenat, če bi lahko izbirali svojo usodo. Če pa je kje kdo, ki si upa reči, da bi se raje rodil kot Mecenat, ne kot Regul, ta bi bil verjetno še raje Terencija,¹⁴ čeprav tega ne prizna.

Misliš, da so s Sokratom¹⁵ ravnali slabo, ker je spil strup, ki so mu ga pripravili državljani, kot bi pil čarobni napoj za nesmrtnost, in je vse do konca govoril o smrti? Je bilo zanj slabo, da se je njegova življenjska sila ustavila; kri v žilah se je ohladila in mrzav se je razširil po njegovem telesu? Koliko bolj moramo zavidati njemu kot pa tistim, ki jim strežejo v čašah, okrašenih z dragimi kamni! Ali tistim, ki jim je s snegom v zlati čaši razredčil vino skopljenec, igrača za vse! Kolikor so spili, so potem izmerili še enkrat, ker so vse izbruhali in zraven poskusili še svoj žolč. Sokrat pa je vesel in rade volje spil strup.

O Katonu sem že dovolj povedal. Ljudje bodo brez ugovora priznali, da je ta mož dosegel najpopolnejšo srečo. Narava ga je izbrala zase, da bi v boju z njim preizkusila svojo strašno moč, ko je rekla:

¹² *M. Atilius Regulus*, junak iz 1. punske vojne; Kartazani so ga ujeli in poslali v Rim, da bi se pogajal za mir, Kartazanom pa je moral obljubiti, da se bo vrnil, če pogajanja ne uspejo. Regul je v Rimu senatu svetoval, naj ne sklene miru. Zatem se je vrnil v Kartagino in tam med strašnim mučenjem umrl.

¹³ *C. Cilnius Maecenas*, potomec znamenite etruščanske rodbine; svetovalec cesarja Avgusta in podpornik književnikov tistega časa. Slovel je po razkošnih navadah; v Rim naj bi vpeljal ogrevana kopaljšča.

¹⁴ *Terentia*, težavna in prezira vredna Mecenatova žena; Seneka omenja njun nemogoč odnos tudi v Pismih Luciliju (CXIV, 6).

¹⁵ *Socrates*, znameniti atenski filozof, obtožen, da ne verjame v bogove, v katere verjamejo Atenci, in da kvari mladino. Ko je porota sprejela smrtno obsodbo, je pogumno sprejel čašo strupene trobelike, s katero so v Atenah izvrševali smrtno obsodbo.

»Sovraštvo mogočnih je težko. Naj se upre hkrati Pompeju, Cezarju in Krasu!

Težko je, če te v boju za častne službe premagajo slabši. Naj ga Vatinij¹⁶ porazi!

Težko je biti vpleten v državljanske vojne. Naj se po vsem svetu vojskuje brez uspeha, a z neomajno voljo!

Težko je dvigniti roko nase. Naj stori to!

Kaj bom s tem dosegla? Da bodo vsi razumeli, da vse to, česar se mi je zdel Kato vreden, sploh niso nesreče.«

Sreča pride tudi k preprostemu človeku, ki ni posebno nadarjen. Toda premagati tegobe in strahove tega življenja zmore le velik človek. Biti vselej srečen in iti skozi življenje, ne da bi te kdaj zbolelo, pomeni spoznati ta svet samo napol. Velik mož si, a kako naj to vem, če ti Usoda ne daje priložnosti, da bi se izkazal? Prišel si na olimpijske igre, ampak sam. Imaš venec, a ne zmage. Ne čestitam ti kot junaku, ampak kot če bi dobil konzulat ali preturo. Tvoj ugled je večji. Enako bi lahko rekel tudi dobremu človeku, če mu težke razmere niso dale nobene priložnosti, kjer bi lahko pokazal, kako močan je: »Ubog si, ker nikoli nisi bil ubog. Skozi življenje si šel brez nasprotnika. Nihče ne bo izvedel, kaj vse zmoreš, še ti sam ne.«

Če človek hoče spoznati samega sebe, potrebuje preizkušnjo. Nihče ni spoznal meja svojih zmožnosti drugače, kot da jih je preizkusil. Zato so se nekateri sami od sebe predali težavam, čeprav so že postale blažje, da bi njihov odličen značaj, ki je že izgubljal lesk, zopet zablestel. Veliki možje se včasih veselijo nesreče podobno kot pogumni vojaki vojne. Nekoč sem slišal Triumfa, gladiatorja iz časa cesarja Tiberija, kako se je pritoževal, da ni dovolj predstav: »Kako lepi časi so minili!«

Hrabrost hlepi po nevarnosti in misli bolj na to, kam gre kot pa, kaj jo lahko doleti, ker je trpljenje del slave. Vojaki se hvalijo z ranami in kadar imajo več sreče, veseli kažejo, da krvavijo. Čeprav so se bojevali tudi tisti, ki so prišli iz boja nepoškodovani, pa vendarle vsi gledajo tiste, ki se vrnejo ranjeni.

Bog pomaga tistim, za katere želi, da dosežejo najvišje časti, kadar jim daje priložnost za pogumno in junaško dejanje. Zato morajo čez mnoge prepreke. Krmarja spoznaj v nevihti, vojaka pa v boju! Kako bi lahko vedel, ali zmoreš trpeti revščino, če pa se valjaš v bogastvu? Kako naj vem, s kolikšno trdnostjo sprejemaš sramoto, omajan sloves in sovraštvo javnosti, če se staraš, medtem ko ti ves čas ploskajo, če te spremlja priljubljenost, ki se ji ni moč upreti in izhaja iz neke vsesplošne naklonjenosti? Od kod bi lahko vedel, če bi te izguba otrok ne spravila iz ravnotežja, ko pa jih imaš

¹⁶ P. Vatinius, kot Cezarjev pristaš je l. 55 pr.Kr. porazil Katona pri kandidaturi za pretorja.

ob sebi? Slišal sem te, ko si tolažil druge: če bi tolažil sebe in bi samemu sebi ne pustil žalovati, tedaj bi te zares spoznal.

Prosim vas, ne bojte se stvari, ki so vam jih bogovi namenili kot vzpodbudo: nesreča je priložnost za vrlino. Čisto po pravici imamo lahko za nesrečne tiste, ki jih prevelika nesreča dela otopele, ki leni počivajo kot na mirnem morju ob brezvetrju. Karkoli se jim bo zgodilo, bo zanje nepričakovano. Kruta usoda huje pritisne na neizkušene. Za nežen vrat je jarem pretežak. Mlad vojak prebledi ob misli na rano, veteran pa brez strahu gleda svojo kri, saj ve, da je prelivanju krvi dostikrat sledila zmaga.

Bog torej preizkuša tiste, ki jih ljubi, utrjuje jih, preiskuje in krepi. Tiste pa, za katere se zdi, da jim je naklonjen in jim prizanaša, hrani za nesreče, ki bodo še prišle.

Motite se namreč, če mislite, da je kdo izvzet. Tudi tisti, ki je bil dolgo srečen, bo dobil svoj delež. Za kakega se zdi, da ga je Bog izpustil; a samo odložil ga je za nekaj časa.

Zakaj Bog najboljše ljudi prizadene, da morajo prenašati bolezen, žalost in druge tegobe? Ker so tudi v vojski nevarnosti namenjene najpogumnejšim. Poveljnik pošlje samo izbrane vojake, da v nočni zasedi napadejo sovražnika, preiščejo pot ali preženejo stražo. Kadar odhajajo, nihče od njih ne reče: »Poveljnik me je izbral za najslabše.« Ampak: »Dobro je odločil.« Tako naj rečejo tudi tisti, ki morajo trpeti, kar bi bojzaljivce spravilo v jok: »Bog nas je imel za vredne, da je na nas preizkusil, koliko zmore prenesti človeška narava.«

Izogibajte se užitku, izogibajte se sreči, ki vas vznemirja in se je človek prenasiti. Če ne pride vmes kaj, kar ga spomni na njegovo usodo, je kot omamljen od večne pijanosti. Kogar šipe vselej varujejo pred prepihom, kdor si greje noge s toplimi obkladki, ki jih od časa do časa zamenja, da se ne ohladijo, kdor jedilnice ogreva s toplim zrakom, ki kroži pod tlemi in po stenah, tak je v nevarnosti, že ko zapiha lahna sapa.

Čeprav škoduje vse, kar je čez mero, je najbolj nevarna pretirana sreča: vznemiri duha, spodbudi prazno domišljijo in globoko zamegli mejo med lažjo in resnico. Ali ne bi bilo bolje trpeti večne nesreče, če ti pogum stoji ob strani, kot da te zlomi neskončna sreča, ki nima mere? Smrt od lakote je blažja, od presitosti pa se človek razpoči.

Bogovi tako z dobrimi ljudmi ravnajo po enakem načelu kot učitelji z učenci, ki več napora zahtevajo od tistih, ki veliko obetajo. Misliš, da so Špartanci sovražili svoje otroke, ko so jih preizkušali tako, da so jih javno prebičali? Oni sami so spodbujali starše, naj močno zamahnejo z bičem. Razmesarjeni in napol mrtvi so prosili, naj na odprte rane zarezajo še nove rane.

Kaj je potem čudnega, če Bog trdo preizkuša plemenite ljudi? Zgled kreposti ni nikoli blag. Usoda nas biča in trga. Vzdržimo! To ni besno

divjanje, ampak boj. Čim večkrat ga bomo bojevali, močnejši bomo. Najbolj trden del telesa je tisti, ki se neprestano uporablja. Usodi se moramo prepustiti, da bi nas utrdila, ko ji stojimo nasproti. Počasi ji bomo enaki. Ker bomo ves čas tvegali, nam ne bo več mar za nevarnosti. Mornarji si na morju krepijo telo, kmetje imajo žuljave dlani, mišičaste roke vojakov mečejo kopja in noge tekačev so gibčne. Pri vsakem je najmočnejše tisto, kar krepi. Ne zмениš se več za nesreče, če si jih vajen prestajati.

Kaj zmore vzdržljivost v nas, spoznaš, če pogledaš, kaj prinaša revnim garanje in kaj pomanjkanje narodom, ki so zaradi tega močnejši. Pomisli na vsa ljudstva, ki jih rimski mir ni dosegel. Mislim na Germane in druga ljudstva ob Donavi, ki nas napadajo. Muči jih neprestana zima in neprijazno podnebje, neplodna zemlja jim zavistno odreka preživetje. S slamo ali z listjem se varujejo pred dežjem, živijo na poledenelih močvirjih in za hrano lovijo divjad. Se ti zdijo nesrečni? Nič ni nesrečnega v tistem, kar je navada pripeljala nazaj k naravi. Sčasoma namreč postane užitek tisto, kar se je začelo z muko.

Ta ljudstva nimajo nobenih domov in nobenega prostora, razen kjer se utrujena ustavijo ob koncu dneva. Njihova hrana je borna in jedo le, kar naberejo z rokami. Podnebje je silno neprijetno, ljudje hodijo okrog goli. To, kar se ti zdi nesreča, je za toliko ljudi način življenja.

Zakaj se torej čudiš, da dobre ljudi Usoda premetava sem ter tja, da bi jih naredila močne? Drevo ni trdno in krepko, če ga ne stresa neprestan veter.

Ko se upogiba, se trdneje oprime tal in požene močnejše korenine. Drevesa, ki so zrasla v senčni dolini, pa so krhka. Za dobre ljudi je prednost, da se jim ni treba ničesar bati, ko ves čas živijo sredi strahot in mirno gledajo nesreče, ki so težke le za tistega, ki jih težko prenaša.

Pomisli, da je za vse najbolje, če so samo, da tako rečem, najboljši v vojski ali v službah. Bog, in dober človek prav tako, hočeta pokazati, da stvari, ki si jih ljudje običajno želijo ali se jih bojijo, niso ne dobre ne slabe. Jasno bi bilo, da so dobre, če bi jih Bog dodelil le dobrim, in slabe, če bi jih namenil le slabim. Slepota bi bila odvratna le, če nihče ne bi izgubil oči razen tistega, ki si zasluži, da mu jih iztaknejo. Zato naj bosta slepa tudi Apij¹⁷ in Metel.¹⁸ Bogastvo samo po sebi ni nekaj dobrega. Zato naj ga ima tudi zvodnik Elij, da bodo ljudje videli denar tudi v bordelu, čeprav so ga posvetili v templju. Bog ne bi mogel na noben način bolj

¹⁷ *Appius Claudius Caecus*, cenzor l. 312 pr. Kr., zgradil znamenito Apijevo cesto. Že star in slep je l. 280 pr. Kr. z znamenitim govorom v senatu preprečil, da bi sprejeli Pirove mirovne pogoje.

¹⁸ *L. Caecilius Metellus*, vojskovodja v 1. punski vojni; oslepel je, ko je l. 241 pr. Kr. med požarom rešil iz gorečega Vestinega templja paladij, kipec Palade Atene.

razvrednotiti stvari, po katerih hrepenimo, kot da jih da najbolj izprijenim in odvzame najboljšim.

»Toda krivično je dobrega človeka ohromiti, prebosti ali vkleniti, slabi pa odnesejo celo kožo in se razvajeno šopirijo,« praviš. Kaj potem? Ni krivično, da pogumni ljudje primejo za orožje in preživijo noč v taboru ter stojijo na straži s povezanimi ranami, medtem ko pokvarjenci in izprijenici v mestu spijo na varnem? Kaj potem? Ni krivično, da svečenice imenitnega rodu sredi noči vstajajo k bogoslužju, grešnice pa spijo v najglobljem snu?

Najboljše ljudi žene delo. Senat pogosto zaseda ves dan, največji slabiči pa se tedaj zabavajo na igrišču, se skrivajo v krčmi ali tratijo čas s čenčanjem v kaki družbi. Enako se dogaja v tej veliki državi: dobri ljudje trpijo, se žrtvujejo in so tudi sami žrtve, a vse to rade volje. Usoda jih ne vleče k sebi, sami ji sledijo in gredo v korak z njo. Prehiteli bi jo, ko bi vedeli, kako.

Spominjam se ognjevitega govorjenja Demetrija,¹⁹ ki je bil pogumen mož: »Nesmrtni bogovi, edino zaradi tega se lahko pritožujem nad vami, da mi niste prej razkrili svoje volje. Prej bi prišel sem, kamor ste me zdaj poklicali. Mi hočete vzeti otroke? Za vas jih imam. Hočete kak del telesa? Vzemite ga. Ne ponujam vam dosti, kmalu vam bom zapustil celo telo. Hočete moje življenje? Zakaj pa ne? Nič ne bom ugovarjal, da vzamete, kar ste dali. Z mojim privoljenjem boste dobili, karkoli terjate od mene. Kaj bi torej rad? Raje bi vam sam ponudil, kakor izročil. Zakaj je bilo treba vzeti? Saj bi lahko sprejeli. Niti zdaj ne boste vzeli, ker nikomur nič ni mogoče s silo iztrgati, razen če hoče to imeti zase.«

Nič me ne sili, nič ne trpim proti svoji volji, nisem služabnik Boga, ampak mu sledim, toliko bolj, ker vem, da vse teče po določenem, za večno postavljenem zakonu. Usoda nas vodi in že ob prvi uri rojstva je bilo odrejeno, koliko časa še preostane vsakomur od nas. Razlogi si sledijo drug drugemu. Javno in zasebno življenje vodi dolga vrsta dogodkov. Zato je treba vse pogumno prenesti, ker se stvari ne dogajajo slučajno, kakor mislimo, ampak nam pridejo nasproti. Že zdavnaj je bilo določeno, česa se boš veselil, zaradi česa boš jokal. Čeprav se zdi, da se življenje vsakega od nas močno razlikuje, se na koncu izteče v eno. Minljivi smo in minljive stvari so nam dane. Zakaj se potem jezimo in se pritožujemo? Za to smo bili rojeni. Naj Narava ravna s stvarmi, ki ji pripadajo, kakor hoče. Mi pa ob vsem tem veselo in pogumno pomislimo, da to, kar mineva, ni naše.

Kaj je potem dolžnost dobrega človeka? Da se preda Usodi. Velika tolažba je, da nas odnese skupaj z vesoljem. Karkoli je že, kar nam je namenilo tako življenje in tako smrt, z enako neogibnostjo obvezuje tudi bogove. Nespremenljiv tek dogodkov vodi tako človeško kot božje. Sam

¹⁹ *Demetrius*; gl. op. 5.

stvarnik in vladar veselja je zapisal Usodo, a ji sledi tudi sam. Vselej ji je pokoren, ukaz je dal le enkrat.

»Zakaj je bil Bog tako krivičen, da je dobrim ljudem namenil revščino, bolečine in bridko smrt?« sprašuješ. Umetnik ne more spremeniti snovi. Tako naravo je sprejela. Nekaterih elementov ni mogoče ločiti od drugih. Povezani so v celoto in nedeljivi. Lene ljudi, ki radi spijo, in je videti, kot bi dremali, tudi kadar so budni, povezujejo počasni elementi. Toda Usoda mora biti bolj neizprosna, da nastane omembe vreden človek. Njegova pot ne bo gladka, moral bo hoditi navzgor in navzdol, premetavalo ga bo in svojo barko bo krmaril v viharju. Kljub sreči se mora držati smeri. Marsikaj hudega in grobega bo doživel, a vse bo sam omilil in zgladil. Ogenj preizkuša zlato, pogumnega moža pa nesreča. Poglej, kako visoko se mora vzpeti vrlina. Spoznal boš, da njen korak ne stopa na varnem.

»Strm je začetek poti, da zjutraj spočiti se konji nanj le s težavo povzpno. Sredina je v takšni višini, ako se z vrha neba ozrem na morje in zemljo, večkrat še mene je strah, obide me v prsih tesnoba. Konec poti gre navzdol, izkušen voznik je potreben, sama Tetija, ki v spodaj ležeče vode me prestreže, vedno boji se, da ne bi v globino navzdol strmoglavil.«²⁰

Ko je mladenič plemenitega rodu to slišal, je rekel: »Ta pot mi je všeč. Povzpel se bom nanjo. Vredno je iti po njej, četudi padem.« Drugi pa je pogumnega fanta še naprej strašil:

»Tudi če prave poti se držiš in nikjer ne zgrešiš je, moral boš skozi rogove sovražnega Bika, in dalje skozi Kentavrov lok, skozi žrelo nasilnega leva...«²¹

Po teh besedah je rekel: »Vprezi voz, ki si mi ga dal! Podžigaš me z besedami, s katerimi bi me rad odvrnil. Rad bi stal tam gori, kjer še bog Sonca trepeta.« Pohleven in strahopeten gre po varni poti, vrlina pa se vzpenja visoko.

»Zakaj pa Bog dopušča,« sprašuješ, »da se dobrim ljudem dogajajo slabe stvari?«

²⁰ *Ovidius; Metamorphoseon libri XV, 63 sqq.* Prevod iz: Publij Ovidij Naso, *Metamorfoze*, izbor; Ljubljana 1977, prevedel K. Gantar; gre za pogovor med mladim Faetonom in Helijem, ki skuša mladeniča odvrniti od njegove pogubne želje, da bi se peljal s sončnim vozom.

²¹ *Ovidius, ibid., 79 sqq.*

Saj ne dopušča. Vsakršno zlo odvrča od njih: zločine, podlosti, zlobne misli, grabežljive načrte, slepo strast in lakomnost, ki hlepi po tujem. Varuje jih svobodne. Mar kdo zahteva od Boga, da pazi še na prtljago, ki jo nosijo dobri ljudje? Oni sami Bogu odvzamejo to skrb, ker prezirajo zunanje dobrine. Demokrit²² se je odrekel bogastvu, češ da je breme za krepostnega duha. Kaj se torej čudiš, če Bog nameni dobremu človeku usodo, ki si jo on sam včasih še želi? Dobri ljudje izgubijo sinove. Zakaj ne, saj se je že zgodilo, da so jih dali ubiti.²³ Morajo v izgnanstvo. Zakaj ne? Včasih sami zapustijo domovino, ne da bi se še kdaj vrnili. Ubijejo jih. Zakaj ne? Zgodi se, da dvignejo roko sami nase. Zakaj trpijo? Da bi tega naučili še druge. Rojeni so za zgled.

Pomisli zato, da Bog pravi: »Zaradi česa bi se lahko pritoževali nad menoj vi, ki ste izbrali pošteno življenje? Druge sem obdal z lažnimi dobrinami. Poigral sem se z njihovo pritlehnostjo in jih pustil sanjati dolge, varljive sanje. Okrasil sem jih z zlatom, srebrom in slonovino, a v notranjosti ni nič dobrega. Ubogi so tisti, ki jih imaš ti za srečne. Ko bi le videl, kar skrivajo v sebi, ne, kar kažejo navzven. Pokvarjeni so, izprijeni in, tako kot stene v njihovih hišah, olupšani samo na zunaj. Ta sreča ni trdna in pristna. Kot tanka lupina je. Dokler lahko stojijo trdno in dajejo videz, kakršnega hočejo, blestijo in varajo. Ko pa se zgodi kaj, kar jih spodnese in razgali, tedaj se pokaže, koliko odvratnosti, ki je globoko v njih, so zakrili s tujim bliščem.

Vam pa sem dal resnične, trajne dobrine. Bolj ko jih boste obračali in si jih od vseh strani ogledovali, boljše in večje bodo. Dovolil sem vam prezirati strah in zavračati poželenje. Ne boste sijali na zunaj, vaš najboljši del je v vaši notranjosti. Tudi svet prezira vse, kar je zunaj, zadovoljen ob pogledu nase. Vse, kar je dobrega, sem položil v vas. Vaša sreča je, da sreče ne potrebujete.«

»Pa vendar se dogaja mnogo žalostnega in strašnega, kar je težko prenesti,« vztrajno zatrjuješ. Bog pravi: »Ker vas ne morem odtegniti od tega, sem vam dal orožje zoper vse. Pogumno prenašajte! To je tisto, v čemer presegate Boga, kajti Bog je onkraj vsakega trpljenja, vi pa ste močnejši nad njim. Prezirajte revščino: nihče ne živi tako reven, kakor se je rodil. Prezirajte bolečino: rešili se je boste ali pa bo rešila vas. Prezirajte smrt: pokonča vas ali pa vas prenese na drugo stran. Prezirajte srečo: nisem ji dal nobenega orožja, s katerim bi vas udarila.

Pred vsem pa sem poskrbel, da vas nič ne bi zadrževalo tu proti vaši

²² *Democritus*, grški filozof iz 5. stol., zagovornik teorije atomov

²³ Npr. *L. Iunius Brutus*, ki je pregnal Tarkvinija Ošabnega, je dal usmrtiti lastna sinova, ki sta skušala Tarkvinijcem vrniti oblast. Drugi primer je *T. Manlius Torquatus*, ki je dal sina usmrtiti zaradi nepokorščine državnim znikom, ker se je v dvoboju spopadel s sovražnikom, kar je tedanji zakon prepovedoval.

volji. Pot, ki vodi ven, je široko odprta. Če se nočete boriti, lahko zbežite proč. Izmed vseh stvari, za katere mislim, da so vam potrebne, nisem nobene napravil lažje, kot je smrt. Življenje sem položil na strmo pobočje; opazujte samo in videli boste, kako kratka in lahka pot vodi v svobodo. Ko boste odhajali, vam ne bo treba čakati tako dolgo kot tedaj, ko ste prišli. Sicer pa, če bi človek tako počasi umiral, kot se je rodil, bi imela sreča nad vami veliko moč. Vsak letni čas, vsak kraj naj vas pouči, kako lahko se je odreči Naravi in ji vreči nazaj njeno darilo. Ob oltarjih med svečanimi žrtvovanji, ko prosite za življenje, spoznajte smrt. Rejeni biki se zgrudijo zaradi neznatne rane in še tako močne živali vrže na tla udarec človeške roke. Tenko rezilo meča pretrga vez na vratu in ko je prerezan del, ki povezuje glavo in vrat, mogočno telo pade.

Duša ni skrita v globini in je ni treba izrezati z mečem. Ni treba zarezati globoke rane, da prideš do srca. Smrt je čisto blizu. Smrtnim udarcem nisem namenil enega samega mesta. Pot je odprta, kjerkoli hočeš. Tisto, čemur pravimo umiranje, ko se duša loči od telesa, ta trenutek je prekratek, da bi ga mogli občutiti. Bodisi da ti vrv stisne vrat ali ti voda zalije grlo, da se udariš z glavo ob trda tla ali se zaduši zaradi dima. Karkoli že je, pride hitro. Ali zardevate od sramu? Kar se zgodi tako hitro, tega se tako dolgo bojite!«